Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 18 ФЕВРАЛЬ, 1989 ШУ. ★ № 21 (7679). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

ДIабахача январь бетта 110 эзар сома маьха кнйча продукци арахеца езаш яр Сунженски даьтта деча завода коллектив. Из декхар цо 23 эзар сома тIехкхоачашдир. Планал совгIа арахийцар 28 тонн шурий продукташ, 6 тонн нахча, кхо тонн даьтта.

Хьинаре болх баьб предприяте болхлоша дIадахача шера а. Товарни продукци арахецара план 111 процент кхоачашъяьй цар. Кхы а лакхагIа да продукци маьхалйоаккхачара хьокхамаш. Хьинарн низи ца кхобеш баьча балхо аьттув белар завода къахьегамхошта лийрхIачул совгIа 226 эзар сом цIена пайда баккха.

Уж толамаш доахача дакъа лаьца болхлой бувца эттача, эггара хьалхарчарца цIераш яха еза А. Ю. Калиматовай, А. У. Калиматовай, А. Костоевай, П. Ефимовича, В. Лобкова, дуккхача кхычар. Предприятера хьалаш аттачарех деце а, тIагIертта болх бу цар укх деношка. Цудухьа шеко яц, феврала декхарех а уж ханал хьалха лоархIабергхиларах.

Деша дай бац

Доккхий декхараш латт шийтталагIча пятилетка диьлагIча шера Гудермесски района хьайбаш леладераштa хьалхашка. Уж паччахьалкхенга дохка дезаш ба 1750 тонн дулхи 5500 тонн шурен. Из дара таронаш йолаш а ба уж. Масала, доакъар 1988 шера Iалашлаьд хIара хьайбана 22 центнер доакъара единицага кхоачаш.

Цхьабакъда, январе а феврала хьалхарча деношка а района хьайбаш леладераша яьккхача шурий боарамга хьежача чIоагIа шеквоал уж цу декхарех лоархIабергба, аьлча. ХIана? Геттара лоха хьокхамаш долаш чакхдаьккхача соахкарча шера итогашка а кхача магац царна. Шн совхоз мара яц укхаза низккъала планаш кхоачашъеш, вожаш гаьнна тIехьайнсай. ДIахо йодача хана гIулакх тоалургда аьнна цхьаккха белгало а гуш яц.

ТIехьабусар а ш т а юкъе я «Брагунский» яхача совхоза шурийтоварни ферма коллектив. Дийнахьа хIара кхоабача Iаттагара йоаккха шура 2—3 килограмм мара хилац укхаза.

Да веларгволаш хьал дацар укхаза соахка а. Ткъо тонн кIезнгагIа шура ехкар совхозо пачачахьалкхенга, наьха доалахьара хьайбаш ийдеш кхоачашйир дулх дIачудалара план.

Йоккха хало оз ферма коллективо доярчаш ца тоъаш. Цхьабакъда, боахама кулгалхоша йоахко йиц доярчай болх аттача баккхара, цу хьакъехьара хьал хувцара. Масала, дIаоттаяьяц механически дойка, кхо шу да бежа Iушта лаьрхIа барзкъаш ца лу, кийчъяьяц ден распорядок, доакъара рациона графнк, кхыдола балхаш даьдац.

Селхани тахани вай республике белгалдоах сталински репрессей Iазап эзараш дагалувцара денош

СТАЛИНИЗМАХ ДАЬННА ЗУЛАМ

Парте Нохч-ГIалгIай областной комитета шоллагIча пленуме бакъахьа лаьрхIар сталински репрессей таIазарах хIалакьхиннараш дагалацара хетаяь 17-18-ча феврале районашка, къахьегама коллективашка, дешара заведенешка собранеш, митингаш чанхъяхар. КПСС Нохч-ГIалгIай обкомо, Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совето тIанйцача республика коммунисташка, парте боарашка, къахьегамхошка, беррнгача бахача нахага долча кхайкарал тIа белгалдаьккхад, уж мероприятеш кагирхошта интернациональни, патриотически, идейни кхетам балара бокъонца йола школа а хинна дIаотта езилга.

Иштта цхьа собрани чакхъялар укх деношка «Грознефтехим» яхача Iилманпроизводственни объединене. Из хьаеллаш объединене парткома секретара Б. П. Тамарова лоацца дийцар сталинизма политиках а из политика чакхъякккхара методех а.

— Сталина а цун гонахьарча гIозаро а шоашта могар дир советски халкъашта а къамашта а юкъера доттагIал толхаде, дохаде гIерташ, аьлар цо. — Цхьабакъда, цох хIама хиланзар. Цар политика чакхъяланзар.

Iилманхой группа кулгалхочо И. М. Герзелиева белгалдаьккхар, вайнах а кхыдола къамаш а шоай дай баьхача латтах а даьха Казахстане, Киргизе, Узбекистане Iодахьийтар, ерригa а сталински репрессеш санна тIехье къинтIера яла йиш йоацен кхы вIалла хилийта йиш йоацен хIама долга. Тахан вайна дезар да сталинизма Iоткъамо вай мехка оттадаь хьал довзар а, цун овлаш цIендаь дIадахар а, 30—40-гIа шераш кхы юхадоагIаргдоаца хьал хьадир.

ХIаьта, къамашта юкъерча интернациональни доттагIалах дувцаш, Ильяс Магомедовича дийцар, шоай коллективе дуккхача къамий викалаш болгах а царна юкъе къамий белгалонаш тIа гIолла цхьаккха цатоамаш ца хулалгах а.

— Къахьегама коллективашка шоана корорглац националистически хабараш а Iоттораш а, — йоахар оратор. — Уж ара, улицаш тIа хьахул. Цудухьа, воаш къахьегама коллективе лелаю политика лелае еза вай массанахьа а: цIагIа, ара, общественни моттигашка.

Ший дагалоадамаш дийцар 1936 шера денз укх объединене болх беш волча къахьегама ветерана Г. Н. Прасова а. Цо дийцар сталинизма хана мехка лаьттача хьалех.

— Цкъа, 1-гIа Май дездара хетаяьча демонстраце дахадар тхо, — йоахар цо.— Тха цхьан новкъосто, шийга хьаденна И. Сталина сурт цхьаккха хIама дага а доацаш, дахьа ца тугаш кхычунга дIаденнадар. ШоллагIча дийнахьа из вайна дIаваьлар. Кхы цу хана денз сага бIарга а вовнзар из. Иштта хала ханаш яр уж. ХIаьта, нах а со а тешар, уж лийпа дIакхувлараш халкъа моастагIий ба, аьлча.

Трибуна тIа воал гIалгIай цIихеза йоазонхо Чахкиев СаIид.

— Сталинах а сталински репрессех а хIанз вайна дукха хов, — аьлар цо. — Централъни журналаш тIа а газеташта тIа а дукха кепаетт цу ханах лаьца материалаш. Цудухьа, периодика керда ца а йоахаш, «Дошо бIоагIий» яхача, дукха ца говш, эрсий меттала а гIалгIай меттала а араяргйолча сай романа тIара цхьа дакъа дешаргда аз шоана.

Из дакъа йистедоалар бехктокхаме болхлочо Савара, вайнах Iобутача наькъа цхьан станце эшелонаш сайцача хана шийх кхийттача юртахочунга аьннача дешаца. «Фуд ер, фу бахьан долаш, фу бехк болаш да ер?» — яхаш ший юртахочо шийга деча хаттарашта жоп луш, Савара оал: «Хьай бехк ма леха. Бац из».

Из уйла хьаллоацаш дар НПО генеральни директора, Хаджиев Суламбека даь къамаьл а.

— Вай Iодохьийтача хана хинначох сона хIама дагадагIац, моцал мара. Моцалах беста а бесташ, боврa нах, эггара хьалха къоанойи бераши, — йоахар цо.

— Тхо даьхача юрта дуккхача къамий викалаш бар, — дувцар дIахо Суламбека. — Цхьабакъда, тхона юкъера доттагIал чIоагIа дар. Къамашта юкъера белгалонаш кхетае а волавалаизар со-м 1964—1965 шерашка мара. Тхоаш, «спецпереселенцаш», вокхарех белгалдолга-м ховра, из-м дицдалийтацар тхона моттигерча Iаьдала викалаша, бакъда, хьо цу къаман, со укх къаман, яхар дацар-кх тха.

Кавказера массехк къам Iодахьийтара бахьанех лаьца дувцаш, С. Хаджиева белгалдаьккхар, из акт сталинизма ерригача политикера логически хьайоагIаш хилар.

«Грознефтехим» НПО комсомольцийн цIерагIа къамаьл дир Саркисянц Еленас.

— Дега чIоагIа Iоткъам беш, унзара хIамаш да оаш дувцараш, — аьлар цо. — Оаха тхоашта могар дергда, уж ханаш юха ца яйтара. Са безам бац, сай воI хIара бетта комендатуре ахийта, ше дийна волга а цхьаннахьа ведда дIа ца вахалга а дIахайтара духьа! — йоахар Елена Владимировнас.

Беррига къонабараш тIахьийхар цо, даьша лайна халонаш ийц ца яра а сталинизмах юхедисар цIендаь дIадаккхара а.

«Грознефтехим» НПО экспериментальни завода партбюро секретара А. М. Блиновас гулбеннараштa дIабовзийтар сталински репрессеш йолча хана байнараштa а Iазап эзараштa а оттаде лаьрхIача памятника 2000 сом хьожаде, аьнна, завода коллективо баь соцам.

Собрани йодаш, сталинизма бехках байнараш дагалаьца йист ца хулаш цхьа минот льнкхар гулбеннараша.

Х. НАКАСТОЕВ.

МАССАНЕ ЮКЪАРА ГIАЙГIА

Сталински репрессеш йолча хана байнараш дагалоацаш собрани хилар самардийнахьа А. П. Чехова цIерагIча библиотеке.

Читальни зал хьалйизаяр къаьнача а къонача а нахах. Гуш дар из ха дагайоагIараштa меттел, таханарча кагирхошта а уж репрессеш мел Iеткъай.

Из тамаш а яцар, истори къаьст - къаьстача доакъойх латте а юкъе доазонаш долаш, хадаш дац. Айхха бувзам болаш да вахара цхьа дакъа вокханца.

Городера творчески интеллигенци, Iилмахой, библиотека тайп-тайпара читателаш гулбеннабар цига. Цу Iаьржача деной туржаIах дувцаш, къамаьлаш даьраша дагалувцар шоаш лайна бала а Iазап а, кхыбарий вахарах дагадоагIараш а.

Сталински репрессей хан оазаш тахан а хьахозаш я. Цул совгIа, кхы дуккхача шерашка хозаргйолаш а я. ХIана аьлча, эзараш да цо дохадаь, хоададаь вахараш, телхаяь кхелаш, хIалакдаь берал.

Цунах а из саннадар кхы юха ца хилийтара де дезерех а дувцар йоазонхоша, Iилмахоша, кхыбараша.

Алхха дIадахачох дийца Iанзар вIашагIкхийттараш. Цар дийцар таханарча вахарах, хьалхашка латтача проблемейх. Керттера уйла тIаерзайир нравственни догуйла цIена йолаш, интернациональни кхетам болаш таханара ноахал хила дезилгах.

Собране къамаьлаш дир ЧИГУ доцента Ф. П. Бокова, НГIАССР театральни деятелий Союза председатела М. А. Дудаева, филологически Iилмай доктора Х. В. Туркаева, кхы дукхабараша.

СУРТАШ ТIА: А. Чехова цIерагIча библиотеке хиннача вIашагIкхетара доакъошхой.

В. ЕЛИЗАРОВА
сурташ.

Хоржамашта накъадолхаш

ДИКАГIБАРАШ КЪЕСТАБУ

Укх деношка город Грознерча № 396 йолча территориальни хоржамий округерча харжархоша хоржамашта хьалхарча окружной собране бувцийта оттабир шоаш СССР халкъа депутатий кандидаталла могабаьраш.

В. И. Ленина цIерагIара культура Дворец хьалйизаяр шоай викалаш къоабалбе баьхкараша.

Собрани дIайолалуш сона меттар тхьовра хьалха хулаш хиннача тайпара, къаьнача IаьдалагIа дIадахьа гIерт-кхер гIулакх а, аьнна. ХIана аьлча, президиум хоржача а кхы цхьаццанахьа а заорганизованность йолаелар.

Собране бувца оттабаьраш бар республикерча наха дика йовзача, йоккхагIйолча предприятех кхаьнне кулгалхой: «Красный молот» завода директор Мусалимов Геннадий Михайлович, «Грознефть» объединене генеральни директор Хачатуров Рафаэль Минасович, «Грознефтехим» объединене генеральни директор Хаджиев Суламбек Наибович. Теркам тIаозаш яр цар кхаьнне а биографеш.

Кандидаталла могавеш вола уж кхоккхе а шоай декхарех дика лоархIабеш, производствана дукха низи хьинари дIалуш нах болга ховш да.

Дика программаш я цар собране хьакхайкаьраш а. ЧIоаггIа тешал дир шоаш могабаьрашта цар кулгалдеча коллективай викалаша а.

Тхьовра хьалха санна вай вахар хилча кхоккхе а хьаллаца везаш дар гIулакх. Из иштта чакхдоаккхилга ловш бараш а бар шоаш болга хьахойташ.

Бакъда, тахан вахар хувцаденнад. Гласностон демократон адамий уйлаш сомаяьхай. Тхьовра хьалха хиннача тIагIолларча хабарех хIанз нах тешабе атта дац. Гуччахьара гIулакх да массане дIадехар а хIанз вайна эшар а.

Цул совгIа, духхьал паччахьалкхен планаш кхоачашъярахи ше дика болх барахи а кхоачам хилац хIанз. Сага хьинар, гIулакх, цуннa карагIдаргдар дуста тараз кхыча тайпара да хIанз.

Ха хувцаеннилга хьахьекхар кандидаталла могабаьрий программаша а.

Шеко яц, зале багIараштa ши-ший программа езалулга ловш вар хIаравар.

Сабарца, оалар хьаьддан корта болаши оалаш, ший программа хьакхайкае воласннача С. Хаджиева зале багIарий уйлаш шийгахьа ерзаеш латтачоа тара дар цкъа санна дукхаза а цо дувцар хьаллоацаш тIоараш детташ хилар.

— Наха фусамаш хьалъяра программаш вай увттайой а нах баракашка бах. — Кхачан программах лаьца ма могга дувц, амма, рынкашкара маьхаш денгара лакхлуш доагIа. УнахцIено лораярах дувц, бакъда, дикагIча оагIорахьа хувцалуш хайра хIама дац, къаьстта дукха дов бераш. ТIаккха хьанна эш вай программаш? Фу дергда царех? Дерригнена, сога диллача, бехкеяр доал дара система я. Цо вIашкакхувхк берригаш а: хьехархо — даьшца - ноаношца, лор — пациенташца, тика чу латтар — ийдархошца. Дефицито массаза а адамаш вIашкакхехкаргда. Вай мел йоккхий программаш увттайой а, дIайоалалаш яц талонаш. Тахан бакъдолчун юхь-духхьал хьежа, хоарцонца нах Iехабе а ца гIерташ, цIена а хила деза вай, — аьле дIайолаю Хаджиева ший программа.

Цунна юкъе доагIа Союзе, республике, городе де лерхIараш. Цу дерригней а керттера уйла я наьха хьал-таро тоаелга, вахара нравственни оагIув чIоагIъелга, унахцIена саг хьалкхевелга, социализма лард чIоагIъелга.

Ший программа кхоачашъе низи хьинарн цо кходерг ца хилар хьагойташ дуккха а масалаш да цун балха а вахаре а.

Коллективан керте ше эттача денз дуккхадар даьд цо къахьегама хьалаш тоадара, кхалнаьха къахьегам аттача баккхара, экологе дешаш къестадара.

Дувцаш дар даьсса къамаьл ца хилийтара укх тайпара масал доаладергда аз: 1988-ча шера денз «Грознефтехим» объединене балха болча кхалнаьха балха ди ши сахьат лоацдаьд. ХIаьта вахте латташ болча, цар балха ди лоацде вIаштIехьа доацача кхалнаха уж отпускагIа болхача хана совлен цхьан бетта алапи лу. Материальни товр даь а декха лаьрхIад вокх кхалнахал дуккхагIа цар болх беш хилар. Городе кхачан продукташца нах Iалашбелга низкъало хила даьлча шин совхоза шефство лелаеяьлар объединени. Укх тIехьарча хана дуккхадар даьд фусамаш алсамъяхара, деша даха ха йоацача берий учрежденеш хьалъяра.

Цхьабакъда, духхьал цхьан коллектива микроклимат тоаярах кхоачам хургбац, аьнна, хеташ ва Хаджиев. Таханарча вахара дерригa доакъош вIашн бувзам болаш да. Кандидаталла могавеш вар цудухьа мехка масштабагIа къувлаш дола дешаш дувца а къестаде а лаьрхIа ва.

Дуккха тайп-тайпара хаттараш тийлар кхоккхе а претендентага. ХIаране ший тайпара жоп а делар царна.

Амма, ши дага воацаш, тешавеш дар С. Хаджиева хIара хаттара луш хинна жоп.

Ха дукхагIа дIа ме йода гуш дар Суламбек Наибович хьаллоацараш алсамбоалаш латтилга.

Белгалдаккха деза, цох лаьца оалаш дола дош а духхьал хеставеш доацаш, масалашца цун балха а вахара а никъ гойташ дар.

Юххера а собране гулбеннарех дукхагIчар Хаджиев Суламбек Наибович СССР халкъа депутаталла харжа кандидаталла чIоагIвеш кхаж тессар.

Юхейиса ши кандидатура чакхъяланзар.

КПСС обкома бюро член, НГIАССР Лакхехьарча Совета шозза депутат, «Красный молот» завода сварщикий бригадир Умалатова Сажи Заиндиновна республика бахархошта дика йовзаш а лоархIаш а саг я, цудухьа чIоагIа дегаш гIоздаьнна тIанйщар цар Советски Союза Коммунистически партегара из СССР халкъа депутаталла кандидат оттаяь хиларах бола хоам. Из ишта долга къаьгга хьагойтар шаьлахоша цунца шоай хиннача вIашагIкхетаре. Собрани хьайийллар КПСС Шалински райкома хьалхарча секретара Ю. Д. Усамова. ВIашагIкхетар хилар «Аргунводпром» яхача объединене. Шоай викалах дувцаш къамаьлаш дир кандидата доверенни наха: «Шалинский» совхоза парткома секретара М. Вахаева а парте обкома идеологически отдела заведующе Г. Х. Эльмурзаева а. Духхьал дог гIоздоаха дикадар мара дувцанзар цар шоай викала дикагIйола оамалаш ювцаш, гулбеннараштa тешам белар мехка Iаьдала лакхерча органе республика къахьегамхой хьашташ кхоачашдара цо низ а хьинар а кходерг ца хилара.

Цул тIехьагIа къамаьлаш дир «Аргунводпром» производственни объединене парткома секретара С. Х. Уциевас, объединене отдела начальника В. Н. Туркаева, «Пищемаш» завода партбюро секретара Р. М. Чинтаевас, СПТУ-29 парторганизаце секретара М. Вахаева. Цул тIехьагIа ший программа а йийца, шийх бенна тешам ше бакъбергхиларах дош луш къамаьл дир депутаталла кандидата. Ший керттера декхар лерхI цо Кхачан программа кхоачаш а еш, колхозашта, совхозашта промышленни предприятеша дукхагIа технически гIо дергдола хIамаш вIаштIехьдоахилгах, предприятей гIон дола боахамаш, бешамаш лелаелга дегIакхувларах.

ВIашагIкхетаре дакъа лоацаш хилар КПСС Нохч-ГIалгIай обкома секретарь Е. В. Тумсоев.

Х. АУШЕВА.
Р. АУШЕВ.

КПСС ЦК хинна вIашагIкхетар

Вахар революционни эргаданккхара парте лаьцача наькъо чIоагIале лувц дерригача халкъо из хьаллацарца. Къахьегамхоша дувцачунга чIоагIгIа ла а дувгIаш, КПСС къаьстта теркам тIабохийт болхлой класса — ший къахьегамца хаьддача гIулакхаща, социальни хьинарца социализм исторически программа хьаллоацараштa а кхоачашъераштa а хетачунна.

14 феврале КПСС ЦК-а мехка болхлой класса викалашца, индустре, гIишлон, транспорта тайп-тайпарча доакъой къахьегамхоща вIашагIкхетар хилар. Москве баьхкар ерригача союзни республикашкара, вай Даьхен массе а регионашкара нах.

ВIашагIкхийттача дакъа лоацаш хилар новкъостий **М. С. Горбачев, Л. Н. Зайков, Е. К. Лигачев, В. А. Медведев, В. П. Никонов, Н. И. Рыжков, Н.Н. Слюньков, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, А. В. Власов, А. И. Лукьянов, Ю. Д. Маслюкоe, Г. П. Разумовский, Н. В. Талызин, Д. Т. Язов, О. Д. Бакланов.**

Хьалхара дош оалаш вIашагIкхетар дIадоладир КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела М. С. Горбачева.

Перестройках, дIахо а хIама кердадаккхара процесс айярен кIоаргьярен наькъех шоашта хетар дувцаш къамаьл дир Магнитогорски металлургически комбината сталевара В. И. Наумова. Волгоградски аьшка саьрги муши беча завода волочильщика А. Е. Алиференкос. «Минский тракторный завод им. В. И. Ленина» яхача производственни объединене инструментальщика А. С. Шарановича, «Ленинградский металлический завод» яхача производственни объединене слесарий-сборщикий бригадира В. С. Чичеровс, Мосстрой комитета № 1 йолча «Мосстрой» треста комплексни бригада бригадира В. А. Затворницке, «Харьковский моторостроительный завод «Серп и молот» яхача производственни объединене слесара А. Г. Гринченкос, «Балтия» яхача кемаш деча Клайпедски завода судосборщикий бригадира К. М. Ашмоноса, Череповецки металлургически комбината слесара Ю. В. Архипова, «Силуэт» яхача Московски городской производственни объединене ателье мастера Е. К. Малькoвас, ВЛКСМ 40 шу дизара цIерагIча Тираспольски производственни швейни объединене бригадира В. Н. Величкос, «Уралмаш» яхача еза - йоккха машинашеча Уральски завода токарий бригадира А. М. Королева, «Мегионгазстрой» треста комплексни бригада бригадира Н. П. Нежданова, «Таллинстрой» треста гIишлош еча управлене бригадира В. А. Саара. Химкински мухь кхухьача автотранспортни предприяте водителa С. Н. Сысоева, «Латвия» яхача Рижски производственни швейни объединене мастера Н. Л. Ножинскаяс, «Трехгорная мануфактура» яхача комбината директора Н. А. Балановскаяс, электронни прибораш еча Рязански производственни объединене генеральни директора Е. И. Фомина, Ташкентски тепловозни депо машиниста Х. А. Исамухамедова, Душанбински даьре комбината кокономотальщицас И. Р. Нозимовас, еза — йоккхий экскаватораш еча Воронежски производственни объединене фрезеровщика В. Ф. Литвинова, «Химпром» яхача Джамбульски производственни объединене генеральни директора М. Д. Атабаева, «Южкузбассуголь» (Кемеровски область) производственни объединене «Новокузнецкая» яхача шахта горноболхлой бригадира В. Ф. Бардышева, И. А. Лихачева цIерагIча Московски завода слесара - сборщика Н. М. Пятчица, машинаш еча Амурски завода оптико - шлифовщика С. Ф. Матющенкос, счетно - аналитически машинаш еча Московски завода шлифовщика В. В. Пушкарева, «Экибастузуголь» объединене «Богатырь» яхача разреза бригадира В. Ж. Мукишева, «Куйбышевнефть» объединене мастера И. Г. Феклова, цIенош деча Харьковски комбината бригадира А. И. Марченкос, «Союзгидроспецстрой» управлене проходчика Ю. К. Шульгас, «Печенганикель» яхача комбината бригадира А. И. Середича, «Фосфорит» яхача производственни объединене аппаратчицас Т. Ф. Гавриловас, «Электрохимпром» Чирчикски производственни объединене аппаратчика А. С. Касимходжаева, Иркутски алюминиеви завода электролизника Г. Г. Силкина, Казански трамвайно - троллейбусни управлене водителa Ф. Г. Фахриевас, «Гродножилстрой» производственни объединене монтажникий бригадара А. А. Ханевича, «Одастраханбургаз» треста крановщика В. В. Андриевске, «Автоэлектроприбор» яхача Рижски завода электрикий бригадира Н. А. Стаклас.

ВIашагIкхетар чакхдоалаш кхамаьл дир М. С. Горбачева.

(ТАСС).

Дин викалаш гулбалар

15 феврале Къулбаседа Кавказа Нохч - ГIалгIайчене гIолларча бусалбай духовни управлене представительства помещене хилар имамийн маьждигий исполнительни органий викалийн собрани. Гулбеннараша йийцар ди лелабе е ца лелабе бокъо хиларах долча СССР кердача закона проект.

Къулбаседа Кавказа бусалбай духовни управлене викала гонахьарча имамий совет хержай. Дерригача маьждигашка сталински репрессей Iазап эзараш дагалувцара хетадаь ламазаш шагI а кхийтта, цунца къамаьлаш даьд.

Маьждигий активаца вIашагI а кхийтта цунца къамаьл дир НГIАССР Министрий Совета председатела М. А. Керимова.

ПРОДУКЦЕ ДИКАЛИ ЗАКОНИ

Дахача кIирандийнахьа республиканскии цхьадолча централыпии газеташа кепатеха арахийцай продукце дикалахи потребителa бокъонаш лораярахи долча СССР Закона проект берригача нахага ювцийтара.

Цунца цхьана кепатеха арабаьннаб СССР-а Лакхехьарча Совета Президиума соцам. Закона проект дерригa а халкъо ювцача хана хьачулургйолча предложенешкеи замечанешкеи хьожалга союзни правительствана тIадилад цу тIа. Проект де дезаш долча тоадаращеи тIатохаращеи цхьана 15 апрель кхачалехьа СССР Лакхехьарча Совета Президиуме дIачуяла еза.

Мехка халкъа боахаме дукха хIама даьд продукце дикал лакхъяра. Промышленни продукцена аттестаци елга ткъо шу совгIа хьалха дIадоладаьд. Паччахьалкхен масштабашка диллача из эггара дикагIен универсальнии йола продукце дикала махбара форма хинна дIаэттай, цох бухсоццаш хьахинначох пайда эц планировани еча, производства доакъашхошта моральнии материальнии стимулировани еча.

Продукце дикал лакхъяра эффективни средстваш хинна дIаэттай комплексни стандартизаце программаш. Уж оттаяро йиш хулийт машинаш, прибораш, бытовой техника, потребительни товараш хьадеча хана тайп-тайпарча ведомствашта кара йолча предприятейи организацейи низ вIашагIтоха. Уж вIашагIтохараш хиларах тарра, комплексни стандартизаце программаш, нийсагIа аьлча — цу тайпара программаш чакхъяхаро айдир технико - экономически боарам а изделей дукха тайпаш хьадара дикал а.

Паччахьалкхен приемкас йоккха влияни йир продукце дикал айяра, нах чубаха цIенош а школе даха хакхачанза долча берий учрежденеш а лоархIаш. Цун викалаш къахьегаш ба практически лаьрхIача промышленноста массе а доакъошка. Производственникашца цхьана цар эргабаьккха вIаштIехьбоакх къахьегам, технологи, цхьайолча хана изделей конструкци а. Госприемкас ца могаярах халкъа боахаме а торговле а дIа ца йохьийташ йитай итташ миллионаш сомаш мах бола сакхате продукци.

Вай индустре эггара низкъала моттиг йолаш юс продукце дикал. Дуккхача предприятеша арахецаш йола продукци нормативно-технически дIадехарашка хьежжа яц. Из ишта дале а цу дIадехарех дукхагIа дараш дунен тIа долчарна гаьна а латт. Гарантийни хана тоаеш я дукха бытовой техника а, автомобилаш а, бытовой сахьаташ а. Металлах хIамаш еш йолча станокаша лийрхIача тайпара изделеш нийса хулга Iалаш дац.

Моральнo тишъенна, лепайдан йоаца изделеш арахецаро потребителашта доккха зе ду. Из чIоагIа холуш да хозрасчета, самофинансироване, аренда хьалашка. Тахан мехка долаш да потребителa бокъонаш лорае лаьрхIа 150 гаргга нормативни документаш. Бакъда, царех дукхагIча-чарех практике пайда эцац. Царна юкъе долаш да потребителий бокъонаш лора ца еш, бракоделаш къайлакхухьараш.

Халкъа боахама доал дара практикана гаьна хьалха деnз холуш дар продукце, балхий, деча гIулакхий дикалца дувзаденна, хIаьта иштта потребителa бокъонаши хьашташи лорадеш дола, общественни производстве доакъашхой гIулакхаш къоастадеши юридически чIоагIдеши дола документ хиланза дaргдоацилга. Цу тайпарча документа проект хIанз хьаьй.

Закона проект тIаерзаяь я, продукце дикал овлангара тоаяра а халкъа боахамеи бахача наьхеи лакхлуш латта хьашташ кхоачашдара а. Из лаьрхIа я продукце дикали конкуренци лоаттаелген Iалашдараи боахама механизма экономически рычагаши стимулаши еш йола воздействи лакхъяраи. Цу чу вIашагIтеха я продукце, балхий, деча гIулакхий даьй-мехкеи доазол дехьарен боахам хьалбара йоккха опыт.

Закона проекта тIа долаш да итташ шерашка вай мехка хьатIанийца доаца кердадараш, тахан а тIехьа царна дукъал ба дуккхача боахамий кулгалхой, потребителa чотагIа шоай къалорабеш. Безам ба·са тахьегама коллективай, сатем ханне а цун цхьайолча къаьсттача белгалонашта теркам тIаоза. Цу чу масала, йолаш я «Дунен халкъашта юкъера Договораш» яха статья. Цо йоах: «СССР-а дакъалоацаш долча дунен халкъашта юкъерча договорагIа йолаш йола бокъонаш продукце дикалаи потребителa бокъонаш лораяраи долча советски законодательствос лерхIача тайпара йоацаш юхо тайпа бокъонаш оттаьяле, дунен халкъашта юкъерча договора бокъонаш хьатIаэц». Цо тешал ду дунен сообщество вай лоархIаш хилара, доазол дIехьа дика товараш вай дохка безам хилара.

Закона проекта тIа я «Продукце дикали махи» яха статья. Ма дарра аргда вай, вайцига дохкача товарий мах дикалга хьежжа нийсса бац. Цул совгIа, дIадахача шера моллагIа яр санна йолча изделей мах а дIахо лакхбелар. ХIанз из практика политически кулгалдара а боахама доал дара а лакхехьарча органаша . соцаьй.

Документа проекта тIа оттаяьй изготовителаи потребителаи вIаши долча гIулакхий цхьайола керда положенеш. Царех йола правило я: нагахьа санна, продукце дикала а эффективноста а мах къоастабеча хана тIанийцача боараме ца хуле, тIаккха цу продукце мах лохбаь хила беза.

Нагахь санна, дикалах долча договора тIа ма йоагIара эцаш йола продукци ца хуле, эцархочун бокъонаш оттаю. Эцархочун бокъо я юкъарча гарантийни ханашка — хIаьта уж къоастаю законодательствоца, стандартащца, е технически условещца — продавецагара ше ийцача продукцена метта йоагIаш йола дикал а йолаш, из санна йола изделеш хержа хьаеха, е цунах доахка сакхаташ мах боацаш дIадахийта, е эцархочоа хинна зе метта а оттадеш, договор дохаде.

Ханои вахарои дукха дар хийцад вай боахам лелабара практике. Производстве боарамаш дуккхача предприятеша дикка атта лакхду. ХIаьта продукце дикал тоаяр дуккха низ тIабохийташ мара хулалургдац. СССР-а керда Закон тIаэцара промышленни, гIишлон, юртбоахама продукце, транспортни, снабженчески, торгови, кхыча балхий, деча гIулакхий дикал лакхъяра влияни ергья.

В. БЕЛЯЕВ.
ТАСС.

Нов. Н. Н. Кудрявцевна Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота яларах дола

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Партийни, боахама, профсоюзни органашка дуккхача шерашка дог цIена къахьегарахи общественни вахара юкъе хьинаре дакъа лацарахи Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла **Кудрявцев** Николай Николаевича — профсоюзий Нохч-ГIалгIай областной совета гIулакхий управляющена.

Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный.

1989 шера 8 февраль.

Хоржамашта накъадолхаш

Депутаталла кандидат

ХIанзара хоржама кампани эггара хьалхара этап я. XIX Ерригсоюзни партконференци хинначул тIехьагIа вай политически системо дIадеххача тайпара чакхйоалаш а я из этап. Вайна хьалхашка латта декхараш кхоачашдара даькъе керттера юкъмоттиг дIалоац паччахьалкхен лакхерча органаша. Цу органаша къоастаде а тоаде а деза перестройка нийсача новкъа а лерттIа а дIаяхьара балхаш. Цу дерригне а къаьстта бехктокхам тIабужабу СССР халкъа депутаталла кандидаташ харжа, аьнна, халкъо цIераш яьхараштa, хIана аьлча, вай общество хулаш латта демократически эргалонаш дIашеръеча а кIоаргъеча а юкъарчал доацаш дакъа лаца дезаргда цар.

Вай республике а берригача мехка санна, чIоагIа теркам тIа а бохийташ дIахьош ба депутаталла кандидаташ харжара болх.

Вайна ховш ма хиллара СССР халкъа депутаталла кандидаташта регистраци яра болх чакхбаьлар 1989 шера 24 январе.

№ 668 йолча Ленински къаман — территориальни хоржамий округе 3 кандидат оттаваьв. Бакъда, царех СССР халкъа депутат малагIа хургва къоастадергда харжархоша шоаш.

Тахан царех цхьан кандидатех дувцаргда аз.

Укх 10 шера № 2 йолча школе - интернате къахьегаш я Болтаева Марха Магомедовна. Цо цига хьехар эрсий мотти литературеи да.

Марха Магомедовна Карагандински областе Йоккха Михайловке яхача поселке яьй. Цигара 1961-ча шера Грозне яха хьаенай из ший дезалца. Цу хана шоалагIча классе деша яхай Марха № 38 йолча юкъерча школе. ХIаьта тIехдика из школа чакх а яьккха, Грознерча Л. Н. Толстоя цIерагIча Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета филфаке деша дIаэттай из. Из университет а тIехдика чакхъяьккхар цо 1976 шера.

Эрсий мотти литературеи хьеха Курчалой яхача поселке школа хьехархо хул Марха Магомедовна. Цул тIехьагIа, 1978 шера Грознерча № 2 йолча школе-интернате балха йоагIа из.

— «Сел чIоагIа ер болх хьона безабалар малагIа бахьан да» — аьнна, из хаттар дича, Марха Магомедовнас дийцар:

— Се школе деша ягIача хана безабелар сона эрсий мотти литературеи. Из сона безабалийтар цу хана тха хиннача хьехархочо. Ший предмет дика йовзаш а тха безам чIоагIа тIаозаш а яр эрсий мотти литературеи хьехаш хинна Кучеренко Галина Борисовна. Из хIанз вай республика просвещене министра заместитель я. Цу хана денз из предмет езаш а цунца чIоагIа сакъердалуш а я со. ХIанз, Галина Борисовнас тхоашта хьийхачча бесса хьеха а гIерт со.

ХIаьта, Марха Магомедовна ший берригa низ а хьинар а берашта дIадала гIерташ йолга сона гучадаьлар цу школе-интернате со кхаьчача.

Со классе дIачуваьлча, гул а бенна боахкаш байра сона дешархой, хIаьта царна юкъе хаттараштa жоп телаш латтар Марха Магомедовна. Цо царца дIа-хьа деча къамаьлах а ха йиш йолаш дар, бераш чIоагIа цуна тIера долга а, хIаьта ший дега чура йIовхал царна дIа а луш, ший берашка санна из царга хьожаш йолга. Хьехархоша ца елча, хьан лургья царна, школе-интернате деша дагIача бошта, йIовхал? Цар ца хьаьстача берий дог хьаста саг воацилга ховш ма дий. ХIаьта, хIанз шоашта луш йола йIовхал берашта цIаккха йицлургьяц.

— Эггара хьалха со укх школе - интернате хьаенача хана акхарца сайна болх булургбац, аьнна хеташ, дIаяла елар со. Бакъда, цIаьхха цхьа уйла дега чу ессар сона: «хIанз со дIайоде, мала хьожаргва акхарга, хьан хьоастаргба ераш? ТIаккха, халонех кхера а енна со дIайодалга сага дIахой-м геттара эхь ма дий сона. Массарел а халагIа хург ма дий, нагахьа санна берашта из дIахой-м». Цу уйлаша соцайир со, хIанз дехке а яьннаяц се укхаза йисарах. Берашца хала да оал. Цхьабакъда, берий уйла кхета а еш, уж деза а дезаш, царна фу эш хьожаш хьо хуле, бераша Iа яххар хьаду.

Школашка а кхыча дешара заведенешка а вай луш бола кхетам ма бий, хIанзарча берий а кхувш боагIача кагирхой а вай мехкарча дуккхача къамий викалашца доттагIал хилийтара тIаберзабаь.

Къаьстта вай мехкарча къамий доттагIал гучадаьлар, лаьтта аьга эрмалошта хатар хиннача хана. Цу хана тха школе - интернате 100 моттиг кийчъе еза аьнадар тхога. Бакъда, уж моттигаш мичахьара яхьаргья ца ховш, цунна уйла еш яр со. Берашта дIахайнадар из. Сона хьатIа а даьхка, аьлар цар: — «Марха Магомедовна, Iа саготде дезаш хIама дац хьона из. Эрмалой бераш вай долча хьадоаладой, оаха тхоай моттигаш дIалургья царна, хIаьта тхоашта оаха цхьа оамал бергба».

Цунах ховргда Марха Магомедовнас ший берашта мел кхетам лу а, хIаьта бераша цо аьннар мел дика дIатIаэц а.

Хьехархой коллектива юкъе а доккха сий ду цун. Къаьстта а къонача хьехархоша чIоагIа лоархIаш а сий деш а я Марха Магомедовна. Цудухьа коллективо шоай хьехархой совета секретаралла хержай из, хIаьта, 1987 шера цунна елар «ПоккхагIйола хьехархо» яха цIи.

Марха Магомедовнай чIоагIа сий а деш, цунна тешал а деш дийцар цу школа-интерната директор волча А. А. Домбаева.

— Волтаева ший балха дерригa хьинар а низ а дIалуш йола саг я, — йоахар цо. — Берашцара болх чIоагIа дукха безаш а шийна хьалхашка латтар мел бехктокхаме гIулакх да ховш а саг я из. Цу тайпара хьехархой вай ерригача дешара заведенешка дукхагIа баларе, шеко йоацаш ала йиш яр, вай бераш массайолча оагIорахьара дика кхетам болаш хургдар, аьнна.

Ала деза, «лакхера аьнна а доацаш», цу школа-интерната хьехархой коллективо СССР халкъа депутата кандидаталла шоаш из оттаьялга. ХIаьта шийх наьха бенна тешам цо боабергбац, аьнна а хет сона.

У. САПРАЛИЕВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совете

Нохч - ГIалгIай АССР Министрий Совета аргIанара заседани хилар. Цига хьежар 1989 — 1990 шерашка кхачан товараш дукхагIа хьадарен республике баха нах царца дикагIа Iалашбарен дешага. Кхачан керттера товараш дахара а рыночни фондай а боарамах йолча НГIАССР Госплана, Госагропрома, торговле министерства, ялата продуктай управлене, Нохч-ГIалгIай потребсоюза предложенеш тIа а нийца, Министрий Совета президиумо ведомствашта, городскойи районнии Советий исполкомашта тIадиллад КПСС ЦК-и г. Орелеи хиннача совещанешкеи укх шера баха нах лоадаме дикагIа продукташца Iалашбара а хIаьта 1990 шера кхачан рациональни нормашка хьежжа цар хьашташ кхоачашдара а йола указанеши рекомендацеши теркал а еш, доагIаш дола гIулакхаш де. Эггара хьалха агропромышленни комплекса болхлой бар а болаш, городийи юртийи къахьегамхой низ тIабахийта беза юртбоахама продукци дIаоттаяь лоаттаяра а из чакхъяккхара а база чIоагIъяра, юрта хьаяьча кхачан потенциалах дикагIа пайда эцара, агропромышленни комплексера гIулакхаш эргадаьха тоадара, кооперацe, подряда, аренда тайп-тайпара формаш хьинаре а творчески а юкъейоалаяра. Заготовительни, продукци чакхйоахача, транспортни, торгови, кхыча а предприятещарен организацещарен боахамий бувзам тоабаь хила беза йовш йола продукци цу кIийлен тIа кIезигъергйолаш, продукце дикал лакхъергйолаш.

Министрий Совета президиум хьежар 1989 — 1990 шерашка ялат дукхагIа даккхараи баха нах генарий даьттаца дикагIа Iалашбараи де дезарех долча дешага.

Заседане итогаш йир 1988 шера шийтталагIча пятилетка заданеш толаме кхоачашъяра, КПСС XXVII съезда решенеш кхоачашъяра тIехь поселкайи юртийи Советашка лаьттача социалистически яхьа. Ерригсоюзни социалистически яхье дикагIа толамаш даьхар Ножай - Юрта района Гардалински юрта Совето (Совета исполкома председатель А. А. Дурсиев, исполкома секретарь М. Х. Даниев).

Республикански яхье котъяьнна лерхI Шалински района Герменчукски юрта Совет (Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Советеи профсоюзий областной советеи карара кара тела ЦIе Байракхи 2000 сом ахчан премии еннай цунна хьалхара моттиг яккхарах). Ведана района Хатханий юрта Совет (НГIАССР Министрий Советеи профсоюзий областной советеи карара кара тела ЦIе Байракхи 700 сом ахчан премии еннай цунна шоллагIа моттиг яккхарах), Советски района Ханкельевски юрта Совет (НГIАССР Министрий Советеи профсоюзий областной советеи карара кара тела ЦIе Байракхи 550 сом ахчан премии еннай цунна).

Социалистически яхьа условеш кхоачашъеш баь Наьсарен района Экажакъонгий-Юрта Совета, Шелковски района Бурунски юрта Совета, Гудермесски района Белореченски юрта Совета, Урус-Мартана района ГIойтIарча Совета дика болх белгалбаьккхаб.

Министрий Совета президиума заседане масса а оагIорахьара анализ йир корта бохабу малар совдахараи алкоголизманеи духьалара къовсам чIоагIагIа лоаттабарах йола партеи правительстван решенеш Нохч-ГIалгIай АССР-е кхоачашъеш деча гIулакхий. Белгалдаьккхар корта бохабу малар совдоахилгеи алкоголизми дIаяккхара тIадерзадаь дола тайп-тайпара гIулакхаш министерствашa, ведомствашa, халкъа депутатий городскойи районнии Советий исполкомаша, боахамеи бокъонаш лораечеи органаша деш хилар.

Иштта беча балхо гIодир республике, къахьегама коллективашка, дезалашка нравственни атмосфера тоаяра. Из чоалхане социальни проблема кхоачашъеча тайп-тайпара деча цхьайолча районашка къахьегама дисциплинеи порядоки чIоагIъеннай, производствеи общественни моттигашкеи корта бохабу малараш кIезигагIа мел, лохбеннаб травматизма боарам, корта бохабу малараш малара тIагIолла ду зуламаш кIезигагIа хул.

ХIаьта а, дийцар заседане, корта бохабу малараш совдахараи алкоголизманеи духьалара къовсам ледара лоаттабу, цIенхаштта сатем а боабеш, республике хIанз а ира латт из проблема. Ма дарра аьлча укх тIеххьарча хана корта бохабу малараш совдахара духьалара къовсам дуккхача моттигашка мелбеннаб, лохъеннай цун эффективность. Цхьайолча министерствашa, ведомствашa, Советий исполкомаша чакхдаллалца дIахьоц цу хьакъехьа дIадоладаьр, цу дешай хьакъехьа тIанийеча решенеех тIехьагIа социальни хургдар хьалхе а довзац, хIара дийнахьа болх бара метта юкъара деча тIахьехамех, корта бохабу малар сов ца дахийтара метта лоацача ханара кампанеш ярах кхоачамбий Iа. Корта бохабу малар мелилга коллективашка ловргдоаца хьал оттадара предприятей, учреждений, организацей кулгалхой бехктокхам ледара лакхбу. Хьал лертIа дац «Чечингушстрой» объединене, автотранспорта, Госагропрома предприятешка.

Антиалкогольни законодательство кхоачашделга лохдаьд бокъонаш лораеча органо, торговле министерствас, Нохч-ГIалгIай потребсоюзо. Торговле дукхагIа телхаю чхьагIари къаракъи дохкара бокъонаш, цIагIа къаракъ доаккхаш моттигаш я, спиртни маларащца спекуляци лелаю. Цу тIехь еча профилактикана боагIаш бола теркам тIабахийтац унахцIено лораяра министерствас. Кагирхошта юкъе цу тIехь беча балха боагIаш бола лоархIам бац халкъа образоване министерствас, лакхерчеи юкъерчеи дешара заведеней кулгалхоша.

НГIАССР культура министерствас, физкультуреи спортеи Госкомитето, творчески союзаша, Советий исполкомаша, культуреи спортеи учреждений, творчески организацей бахача нахага дика чулоацам болаш салаIийтара, гражданашта, къаьстта кагирхошта нравственни, эстетически, физически кхетам балара дола хьинар лакхдергдолаш гIулакхаш дац. Вахара кхетаме хьисап хилийтара йолча республикански общества балхах хьахур а лоадам болаш дац.

НГIАССР Министрий Совета президиумо республика министерствашкара, ведомствашкара, халкъа депутатий городскойи районнии Советий исполкомашкара дIадийхар кхоачамбоацараш дIадахара тIехьа а ца тетташ доагIаш дола гIулакхаш дар, 1985 шера 7 мае КПСС ЦК-а баьча «Корта бохабу малар совдахари алкоголизми дIадаккхара де дезарех болча» соцамо дIадехараш кхоачашдеш бола болх дIахо дIабахьар, из мел а ца болийташ, сов тIех а ца боаккхаш. Профилактически, кхетама гIулакхаш дара, берригача наьха антиалкогольни уйла хьахилара низ тIабахийтар.

Къаьстта теркам тIабахийтар корта бохабу малараш кагирхошта юкъе ца даржийтара, цу тIехь дезала, халкъа образоване, унахцIено лораяра, культуреи спортеи учреждений, бокъонаш лораяра органий цу тIехь бола лоархIам а бехктокхам а лакхбеш дола гIулакхаш дара.

Халкъа депутатий городскойи районнии Советий исполкомашта, торговле министерствана, респотребсоюза тIадилад спиртни малараш эцара увтташ йола аргIаш касттача хана дIайоахилга, из деш алкогольни малараш дешадаха ха йоацача берий учрежденешта, школашта, заводий проходнойшта, транспорта, къахьегамхоша салоIачеи сакъердачеи моттигашта юхе дохнийтарг а доацаш.

Министрий Совета президиумо иштта дийцар «Чечингушхлебопродукт» объединене хьоар доаккхача Аргунски заводо цIи ялара кхерамзлен йизза Iалаш ца ярахи НГIАССР районни городской халкъа судий болх тоабара а уж материально-технически Iалашъяра а де дезарехи дола дешаш а.

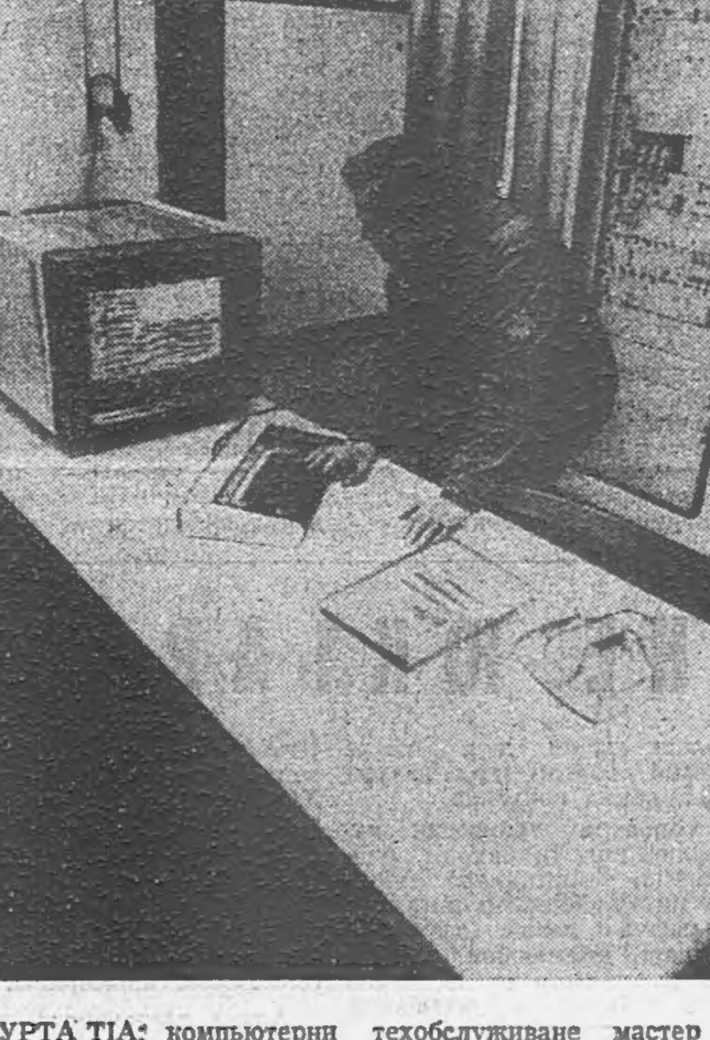

СУРТА ТIА: компьютерни техникас нийсъю теплицашкара климат. Из лелаеш ва техобслуживане мастер вола Валдис Силайс.

А. ЭГЛИТИСА сурт.
ТАСС фотохроника.

МОСКВА. СССР ВДНХ болх бе йолаеннай массаза болх беш йола «Самодеятельное научно - техническое творчество» яха Ерригсоюзни выставка. Цун хьалхара экспозици я «Машиностроение» яхача павильоне. Укхаза гойташ да самодеятельни технически творчества, клубашкеи кагирхой Iилма-технически творчества центрашкеи кийчдаь балхаш а хIамай образецаш а.

Выставка экспонаташтa юкъе — тайп-тайпара транспортни средстваш, цIагIа, коатIарча беша, къахьегама механизированни йола оборудовани, спортивни тренажераш, иштта кхыяраш а я.

СУРТА ТIА: кулгаца кхестаеш йола 70 грамм мара дозал доаца хIамаш тега машина. Цун автор Москве вахаш вола Ф. М. Фрадкин ва.

В. КОШЕВОЙ сурт.
ТАСС фотохроника.

Къахьегама ресурсаш: мишта пайда эц царех

Центр болх беш я

Перестройка яри Iилма технически прогресс сихъяри керттерча даькъе дувзаденна да сага хьашташ диззагIа кхоачашдарца, мехкарча къахьегама ресурсех махулла дукхагIа пайда эцарца. ХIанзалца йолча хана кадраш кийчъяра, дIахьа нийсъяра, балха оттаяра дешаш къестадераш тайп - тайпара ведомстваш яр. Из чIоагIа Iаткъар цу хьакъехьара гIулакхаш лерттIа чакхдахара. Из теркал а деш, КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС-а соцамагIа дукха ха йоацаш хьаяьй нах балха оттабара йола цаIйола юкъарпаччахьалкхен система.

Нохч - ГIалгIай республике хьалха хиннача нах балха оттабара йолча Бюрона когаметта вIашагIъеллай кадраш балха оттаяра, юхаIомаяра, профориентаци яра центр. Хозрасчетни хьисапе болх беш я из. Укхаза хаттар отт: хувцаденнар фуд? Къамаьл дац, хувцамаш дукха да. Цкъа-дале, центра балхо чулоац республика ерригa территори. Моттигашка (районашка, городашка) викалал деш я центра къаьст - къаьста отделенеш. ШозлагIа-дале, кердача учреждене функцеш тоъал чIоагIа шеръяьй. Хьалха цун декхар фу дар аьлча, из дар тайп-тайпарча предприятешкара заявкаш хьа а нйеш, цига болхлой дIахьожабар. Цун гIулакх да цар совлен е эшаш йола къахьегама ресурсаш мел я тахка, мукъа йола балха моттигаш ший лоIамагIа гучаяха. ХIанз из де бокъо йолаш а де дезаш а я центр.

Правительствос лаьрххIа баьча соцамагIа предприятеши учреждениши декхарийла я кадраш балха хьаэцарах, мукъаялийтарах, вакантни моттигаш хиларах, паспортни отделаш — шоаша доал деча территоре тIа тIаязбеннача е цигара кхычахьа баха дIабахача нахах, собесаш — лазарех бийрзача гражданех йола сведенеш нах балха оттабара йолча центре дIачуяла. Уж ерригa даннеш лаьрххIача карточкаш тIа дIаязъергья. Цу кIийлен тIа хьаергья мукъайола балха моттигаши балха боаца республикеpа нахи дIаязбаь банк. Ерригa учет автоматически система новкъосталца ергья.

Центро ший болх дIаболабаь массехк бутт мара беца а, хIанзле дикалгахьа дола хувцамаш дика зелуш да укхаза. Нагахьа санна шийтталагIча пятилетка хьалхарча шерашка юкъера лаьрхIача Бюрос шера 3700 сага мара балха моттиг лохаш хиннаеце, хIанз из цифра кхозза алсамъяьннай. Из берригa болх баьр кердача органа духхьал цхьа отдел я. ХIаьта укхаза-м бокккача лоархIаме йола кхы цхьаькха — информаце отдел а ма йий.

Центра штат тIаккхетаро аьттув беннаб юкъарчал доацаш предприятешка массово - организационни болх чакхбаккха. Масала, воккхагIвола инспектор К. Кочетов керте латтача группо эггара дукхагIа кадраш дIаювлилга нийсдалийтача 29 предприятеча тIахьожам лоаттабу. Цигарча кадрай отделий болхлошца цхьана цар кIоартa техкад этта хьал, новкъостал даьд кадрай общественни отделаш хьаелла. Цул совгIа, цар заседанешка дакъа а лоац центра викалаша. Чакхбаьккхача балхах беркат даьлар, кадраш дIаювлилга дикка лаьгIделар.

Объединенеши предприятеши къахьегама кердача хьалашка юварца дувзаденна цхьабола болхлой мукъабоэлийта безаш хул. Из доаггIача тайпара а сага вас хургйоацаш а дар, сокращенена юкъевахачунна керда балха моттиг лахар — лоархIаме декхар. Центро боккха теркам тIабохийт цу гIулакха. Из бахьан долаш аьттув баьннаб болх боацаш биса дуккха а нах кхыча организацешка дIатарбе. Болх лох сага говзалга, профессега, опытага, тарошка хьежжа. Бицлаш укхаза гражданина шийна ловш долчох хатта а. Иштта, масала, центра викалаша гIо - новкъостал даьд мукъабаьнна Грозненски УБР-а, «Трансмаш» завода болхлой кхычахьа дIахьожабе. Баьча тIахьожамо гучадаьхад «Горжилуправлене», «Грозтрубоводстрой» тресте, автотранспортни управлене кадраштa сокращени еча хана къахьегама закон телхададьлга. Дувлийта гIалаташ цу сахьате тоадайтад.

Центра балха керда лостам — халкъбоахама дIадехарашка хьежжа наха профориентаци яри уж юхаIомабари. Из болх беча отдела кулгалхо Л. Куркина я.

— Тхоай гIулакх оаха дIадоладаь дукха ха яц, — йоах цо, — Центре хьаяьй профориентацех йола консультпункт. Цхьабакъда, Iо а хайша, цига нах шоаш хьабахкарга хьежаш а дагIац тхо. Масала, укх деношка № 14, № 41 йолча школашка даха хиннад. КIира шозза нах тIаэц оаха центре а. Тахан а ши йиIиг хиннай консультпункте ена. Оаха царца айххьаза къамаьл дир, цар дог-уйла малагIа я хьежар, техкар школе царна дукхадеза предметаши цар оамалаши. Цунга хьежжа хургйолча професех хьехам белар оаха йиIигашта.

Центре хьагулъяьй республикерча дешара - курсовой сетех йола ерригa даннеш. Цо аьттув лу кадраш Iомаяра а юхаIомаяра а болх лерттIа чакхбаккха.

— Вай республике эшачул совгIа къахьегама ресурсаш я, — йоах центра директора М. Романенкос. — Цудухьа из хьал тоадара паькъаш лех оаха. Тхоай инициативагIа, хьабе болх шортта болаше а, балха кулгаш ца тоъача мехка кхыча регионашка лаха хиннад тхо. Нохч - ГIалгIайчен городашкареи юрташкареи дезал цига баха дIахьожабарах йола соглашенеш яьй. Масала, Калинински, Новгородски областашка, кхычахьа йолаш я цу тайпара таронаш.

Са къамаьл хилар Новгородски областера венача викалца И. Корнеевца. Иштта дар цо дийцар:

— Тхо долча хьалаш во дац. ХIара дезала къаьстта кхоъ-диъ цIа дола квартира лургья. Уж хургья коа гIирсащ а ма эшша кхатехка дахча а долаш. Иштта лургья 0,36 гектар беш. Эше кхы йоккхагIа хилийта а йиш я из. Хьайбаш леладе ловрашка «ак» аргдац. Къахьегама шерра юкъейоалаергья дезала а арендни а подрядаш. ХIаьта лаьтта тха областе геттара дика да. Укхаза хьахул лен, коартол, саьмарсаьх, кхыйола культураш. Хьайбаш леладе боккха аьттув ба. Нагахьа санна тха областе ханна даха шо ловш дале, пхе шера а кхы дукхагIа а договор оттаде мегаргда. Кхы цхьаькха цхьа лоархIаме хIама: кхача тхо долча паччахьалкхен маьхах нийбе таро я. Льготаш кхы а дукха я.

Центр чуйнна болх беш я. Цо лех керда адресаш, керда таронаш. Хьагучох, из цунна дика карагI а доал.

В. ДИДИГОВ.

БIаргий лор

Дикача нахах

Ший пхи шу даьннача хана денз, кизга чу а хьежаш, бIаргий оамалаш йовза яьлар зIамига йиIиг. Хеттар цо ший наьнага, бIаргех лаьца дукха хIамаш. ИиIига хайра бIаргаш боча долга, тIаккха ший наьнага оалар цо: «Мама, со бIаргий лоралла деша гIоргья, хьо раьза яле», — аьле. Цун къамаьла нана раьза хулар. Деша яха ха хьаэттар, 1947 шера Азовск яхача гIородерча юкъерча школе деша отт Альбина Ивановна. ХIаман хьисап дола йиIиг дешарах дика кхетилга белгалдоал, цунга хулар тайп-тайпара бIаргах лаьца дола сурташ. Уйла тIа а йохийташ хьежаш хиннай из царга. Хьинар дола йиIиг дакъа лоацаш хиннай школьни юкъарча вахаре, дуккхаза хьалтеха даьллад цун сурт Сийлен улга тIа.

Альбина Ивановна 1954 шера комсомола мутIарашка дIаэц, дукха ха ялалехьа комсомольски организатор хул цох. Ше кулгалдеча группе бола комсомольцаш, кхыбола дешархой нийсача новкъа боахаш, чIоагIа къахьег къонача кулгалхочо. Азовски комсомола райкомо, школен дирекце дукха сийлен грамоташ тиййннай цунна. Школерча хьехархошта, берашта, берий даьштеи - ноаноштеи дукха езаш, чакхйоаккх цо Азовски юкъера школа. ТIехдика дешарах дошо медаль а елар цунна.

Дукха уйлаш а ца еш, зIамига йолча хана шийна дезаденна гIулакх Iомаде лаьрхIар цо. Нанеи йоIи шоайла вIаши дагабаьлар. ЧIоагIдир цар, йоI бIаргий лора говзал Iомае деша яхийта. Массанена а ховш да, эггара хьалха сага эшар сердал йолга. Из сердал наха гойтар ший декхар а лоархIаш, деша йода Альбина Ивановна.

1957 шера гурахьа Ростовски мединституте деша дIаотт хьинар дола йоI. Вахар кхыча тайпара долалу, бовз цхьан курсе багIа кагийнахи мехкарийи, цхьабакъда керттердар, ший професси дика Iомаяр дар. Окулиста факультета программа чоалхане а бехктокхаме а яр. Цунах дика кхеташ яр Альбина Ивановна. Чакхъяьлар хьалхара курс, къонача студенткай хьаькъал, денал, говзал, кхыдола толамаш дувца даьлар институте гIолла. ШоллагIча курсе дешаш йолча хана хержар из факультета комсомольски комитета секретаралла. Атта дацар из болх а беш, дешара программа Iомае. Из иштта дале а, тIехьашка ца йоалаш, дIайода къона студентка.

Цхьан сайрийна института актови зале гулбелар дукха студенташ. Укхаза бар тайп-тайпарча къамех бола кагийнахи мехкарийи. Совещани хьаеллаш института ректора аьлар: «Тахан вай ладувгIаргда тайп - тайпарча темаех лаьца йолча студентий докладашка». Трибуна тIа яьлар къона, хоза сибат дола Альбина Ивановна, тIанкха массане а тIоараш техар. Цул тIехьагIа доладир цо ший къамаьл, бIаргашта тIайоагIача морхах лаьца. Хаттараш дукха дар, хIаьта а царна доагIа жопаш делар цо. ЧIоагIа пайдане а лоархIаме а яр из доклад.

Эггара хьалха трибуна тIа а ваьнна, Альбина Ивановнайна хозача зизай букет делар шоллагIча курсе вагIача студента Котиев Мовле. Дукха езаелар гIалгIачунна сибат дола йоI. Докладаш йистеяьнначул тIехьагIа, оттадир безаме халхар. Безаме халхабаьлар Альбинаи Мовлии. ХIара шера чIоагIлуш дар царна юкъера доттагIал. Мовли санитари факультете вагIар, дешарах дика кхетар из. Дукха бар цун новкъостий, цхьабакъда къаьстта цунна дукха безарех яр Альбина Ивановна.

1963 шера Ростовски медицински институт тIехдика дийша йистейоаккх Альбина Ивановнас. ДIахо хургдолча вахарах лаьца уйлаш е яьлар из, дагаухар цунна Мовле шийца деш хинна къамаьл. Цун къамаьлах теше а, шекьювлар Альбина шийна кIезига довзача къаман сагага маьре яха. Котбаьлар царна юкъера безам, чIоагIо йир цар цхьан баха, дезал дика кхеба. Цар даьша - ноаноша а могадир из гIулакх.

1963 шера къона говзанчаш Назрановски районе балха боагIа. Мовле дас Махьмада керда нус чуэцаш доккха той оттадир, чIоагIа раьза вар из ший виIий нускала. Гулбенна нах шекболаш цхьа хIама дар. Дулх, хьалтIам, кIома берхIа — гIалгIай дикагIа дола даар кийчде ховргдий - хьо гI цунна, аьнна хетар царна. Даа хIама истола тIа даьлча-м хайра Махьмада, ший нус дика йолга.

Назрановски района больнице окулист а йолаш дIаболабу Альбинас ший болх. Дукха дар больнице кхоачамбоацараш, шийла хулар, тоъацар инструменташ, массанахьа а бIарг лакха безаш дар гIулакх. Из иштта дале а, болх дика дIахьош, наха езаш дIайода Альбина. Больницерча наха чIоагIа тешал а деш, хьинар дола бIаргий лор 1967 шера КПСС мутIарашка дIаэц, тIаккха кхы а доккхагIа декхараш отт цунна хьалхашка.

Ший говзал лакхъеш, 1977 шера дийша чакхйоаккх цо Орджоникидзевски медицински институтера ординатура. 1978 шера бIаргашта дарбаш деча отделене заведующи оттаю из. Массаза а болх дика беш хьайоагIа Альбина. Кхо-дийъ шу мара дац керда больница йилла. ХIанз аттагIа да болх бе, цIена, йIайха, хоза я из. Альбинас кулгалдеча отделене чуйоагIаш Малгобекски, Назрановски, Сунженски, Ачхой - Мартановски районаш я. Е езаш йола операцеш чоалхане хул, бIаргашта морхаш тIаьхьха, хIама ца гуш ба дукха нах. ХIара шера 200-нел совгIа операци ю Альбинас. Цо операци мел яьча нахага дIахаьттача, массане а цхьатарра оал, бIаргашта дика хIама гу тхона, аьле. ХIама ца гуш хиннача бIаргашта Альбинас сердал енна ба: Назрановски районе баха Хамхоев Уматгири, Хашиев Къурейш. Ваделов Увайс, Сунженски районера Хашиев Абукар. Барахоев Гlаьза, Бараев СаIид, дIаяздаь варгвоацаш дукха ба цо боадонах бIаргаш мукъадаьха нах.

Со дIачуваьлча бIаргаш тIа кIай хIамаш а йоахкаш палате бадар нохчо Оздамиров Мовли, эрсе Клешнев Борис, гIалгIа Барахоев Гlаьза. Безаме, йIайха, цIена яр уж баьда моттиг. Цар дийцар сога: «Больнице доагIача хана бIаргашта хIама ца гуш дар, хIанз тхо кастта цIагIоргда, цхьабакъда, Альбина Ивановнас тхона енна сердал йицъяла йиш йолаш яц. Говза хинна ца Iеш, безаме, Iинерза дика кулг кхеташ саг я из». БIаргий лора тешалдеш ба больницера болхлой, кулгалхой, кхыбараш а.

Больнице цергий техник хиннача пенсионера Мартазанов Ахьмада, лор - ординатор волча Куриев Гелане, кардиологически отделене кулгалхочо Куштов Махьмада, иштта кхыболча болхлоша а чIоагIа тешал ду Альбинайна. Сага сий къахьегарца мара далац, яхар бакъда. 1982 шера «Отличник здравоохранения СССР» яха значок еннай цунна.

— БIаргашта еча операцешта кийчо а еш, дика къахьегаш ба: Зязикова Людмила, Мальсагова Iайшат, Дудургова Шафиат, Мальсагова Фатима, Шадыжева Мадина, кхыбараш а. Цар сона дика новкъостал ду. — яхаш дувц Альбинас.

Шоай дезал нийсача новкъа баьхаб Мовлен Альбинаси. ЙоккхагIа йола йоI Инга, Назрановски № 3 йола юкъера школа дошо медаль а йолаш йистеяьккхачул тIехьагIа, деша эттай Орджоникидзевски медицински институте, хIанз пхелагIча курсе дешаш я, воI Мовли Орджоникидзевски металлургически институте кхоалагIча курсе дешаш ва, зIамагIа вола воI Тимур Назрановски № 3 йолча юкъерча школе 10 классе вагIа.

БIаргашта дарбаш деча отделене Альбина Ивановна кулгалдеш йола 10 шу даьннад. Цу отделене латташ 25 менги ба. Коллективе болх беш тайп-тайпарча къамех бола нах ба. Барттайна дIахьо цар шоай болх. Иштта хул кулгалхо дика хилча. ХIанзарча хана доккхий декхараш латт коллективана хьалхашка. Перестройкаца дувзаденна да уж.

Белгалде деза, Наьсарен района больнице бIаргий отделени дикагIа ярех цаI я. ТIехдика кхоачашду Котиева Альбина Ивановнас перестройка оттадаь керда декхараш. Цун сий деш ба дукха нах.

Т. ХАШИЕВ.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

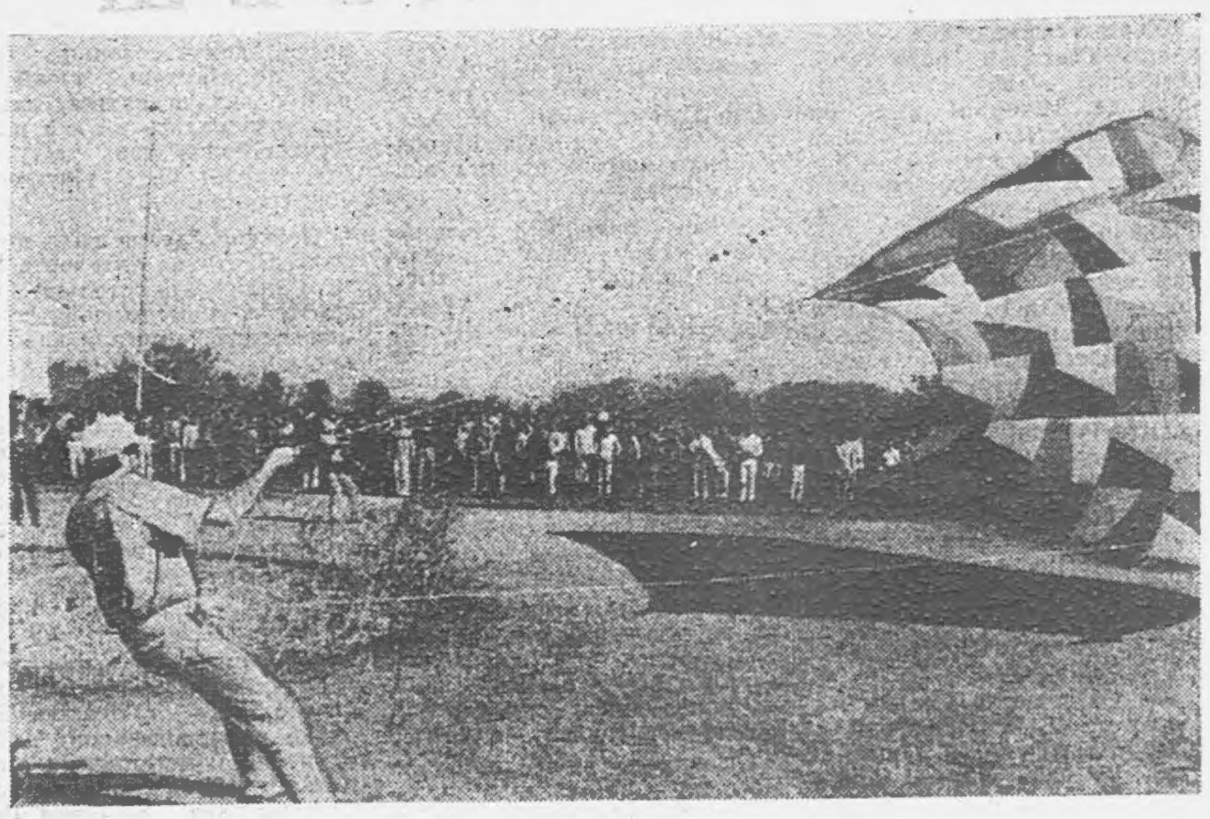

ИНДИ. Тай лаьца каьхата змеяш урагIъухийта ловзар Инде долаш хьадоагIа ширча замалахьа денз. Иштта каьхат урагIдахийтача Iан замалахьа тхьайса бада даьлаш сомабоах оалаш хиннад. ТIаккха цар, шоай аргIана йоакхо ещ хиннай лаьтта бIаьстий яйтаран ахархоша дIадийнар чIоаггIа хьувкъийтерaи. Бакъда из традице цхьа оагIув мара бац. ХIаьта уж змеяш урагIъухийташ деча ловзаро дицдолийтар хIара дийнахьа дагадоахкараш, из «сигалъуха аппарат» лелаяра говзал гойташ шийна а цунга хьежараштa а сакъердам хулар.

Укх шера иштта каьхаташ урагIъахийтара дунен халкъашта юкъера фестиваль я. ХIанз денз из хургъя хIара шера. Фестивале дакъа лаца Ахмедабаде яьхка командаш яр Америкера, Азера, Европера. Индера яр хIаьта а. Яхьий туре дар тIема парада юкъе дакъа лоацилга, цхьайола пилотни фигураш елга, юххера а, чIоаггIа бераш болийта урагIдахийтача каьхташа доаккха дов. Фестивале динза даргдоацаш цхьа хIама да — спортсменаша шоай кулгашца урагIдохийта каьхаташ кийчдар.

М. КАПУСТИНЕИ, А. ЯРИКОВЕИ сурт (ТАСС).

Калейдоскоп

БIАЬШЕРЕНИЙ КIОАРГАЛЕН ЧУРА

Сире доазонна гаьна доацаш, Ирака територе тIа охкалаш даьча ингаисаки археологически экспедицена корараьй ширача замалахьарча ассирийски городах юхейиса хIамаш.

Цига кораьча лоабата табличкаш тIара Iилманхошта хайра цу города цIи Теллулен яхаш хиннилга. Из хьахинна ха гучаяккха а карагIдаьлар — цу хана цига нах баха хайша ялх эзар шу хиннад.

«Гучаьнна город йоккха хиннаяц, — аьлар цу балхашта кулгалдеш хиннача Уорик Болла, — бакъда, из чIоаггIа теркам тIабодаш я».

Археологашта кораь керттера хIама я Зиккурат — Двуречье оалача моттиге ширача замалахьа баьхача наьха культови гIала. Из яьй бийдача кирпишкех цаI шоллагIчоа тIаоттаеш еттача параллелипипедехи е тIера хоадаьча пирамидехи. Цун эггара лакхагIа хиннай еза лоархIаш йола моттиг. Цу тайпара йола гIалаш кораьй Ирака територе тIарча кхыча ширача заман городашка а — Вавилоне, Борсиппе, Дур-Шаррукине.

Ше эггара тоаенна йолча хана, 27 бIаь шу хьалха, Ассирийски импери хиннай Египтера хIанзарча Персидски заливага кхоачаш, Месопотаме территори а юкъейодаш.

ЦIАГIАРА ХОЗНЕИ БЕР ДАРИ

Картинас, хозача эстампо, кIаьдача музыко дикка хозъергья дуненна керда саг луш — бер деш — кхалсаго йоаккха ха. Иштта вывод йир Итале къулбаседе уллача йоккха йоацача городе Конельяне йолча больница акушерстваи гинекологеи отделене лораша.

Вероне хиннача «Бераш дара гуманизаци яри унахцIено лорари. Дерригдунен организаце рекомендацеш» яхача дунен халкъашта юкъерча конгрессе дийцар ше даьча тохкамех больница керттерча лоро.

«Бераш дара гуманизаци яра» процесса масалаш доаладе йиш я хIанзле а Италерча дукхача городашка. Цу Вероне а, масала, цхьан больница операциони зале оттаду моллагIча а вижа уллача цIагIара хьал. ЦIагIа йIайха а дезала юкъе санна паргIата а я. Бер деча кхалнаха укхаза шоаш цIагIа болаш санна хет.

(АПН).

Кхыча мехкашкара хоамаш

НЬЮ-ЙОРК. ООН-а генеральни секретара Хавьер Перес де Куэльяра, Афганистане этта хьал тоадара хьакъерча цуп викала. Афганистанеи Пакистанеи беркате гIулакхаш деча мисса «безам ба СССР-а правительствана, цун гражданаштеи тIема викалаштеи баркал ала цар миссена Афганистанера кхыча мехкашкара дена эскар арадоаккхача, цун мандат кхоачашъеча новкъостал дарахи цхьана къахьегарахи». Из аьлар ООН-а официальни викало.

Беркате гIулакхаш деча миссе ООН-а генеральни секретара хьалхашка ера женевски соглашенешка хьежжа Афганистанера советски эскар арадаьккха даларах йола доклад.

МАПУТУ. «Машари социализми лораеш» аьнна девиз а йолаш кхаьрача дийнахьа Мапуту хьайнйллар Советски Эскареи ТIема Форда Флотеи 71 шу дизара хетаяь советски фильмай фестиваль.

Мозамбикски герзашцарча низий централыни клубе торжественни Сийлахь-боккхача Даймехка тIемах йола художественни фильмаш бархI дийнахьа хьувкхаргйола фестиваль. Царна юкъе хургья «Бесмертный гарнизон», «В бой идут одни старики», «Битва за Берлин» яха а кхыйола а фильмаш.

ВАРШАВА. Укхаза дIакъайлар цхьан дийнахьара польски парламента заседани. ДуккхагIбараш раьза а болаш депутаташа тIайийцар хьалхашка ена 1989 шера йолча пачхаьалкхен бюджетах йола законопроект, хIаьта иштта бахаца наьха платежни балансах, доходехи расходехи бола соцам, финансови политика хьакъехьара кхыдола документаш. Иштта чIоагIйир экспорт, культура, Iилма, техника дегIайоалаяра хьакъехьара фондаш хьае лерхIа законий проекташ.

Белгалдаьккхар из да лехьа хьалха хIама ца эшшаш шин бетта цар тIа парламентски комиссеша чIоагIа болх баь а правительствас тоадаьраш даь а хилар. Из бахьан долаш, къаьстта аьлча, дикка кIезигьеннай юххьанца хьалхашка ена хинна бюджетни дефицит, цо новкъостал дергда торгови оборотера социалистически мехкий доалла декхар кIезигдара. Партнераштара дискриминационни кредитни практика дIахо хьош хилар бахьан долаш Малхбузенцара гIулакхаш сатедеш дац из мехка экономикана чIоаггIа Iаткъ.

Сейма депутаташа тIайийцар 11 ноябре шоай лоIаме хилара къаман цIей дIадаккхарах дола закон.

Кхыча мехкарча кепайоазон тIара хьанийцача сурташ тIа — Суданереи Анголереи байдда дIабаха африкански ноанойи бераши. Уж тайпа сурташ хила йиш я континента дуккхача кхыча мехкашкара а: Эфиопера, Мозамбикера, Сомалера, Малавера, Угандера...

Байдда дIабахарий проблема хIанз укх сахьате цIенхашттара ярех хинна а Африке тахан къоастаеш йоаца а проблема хинна латт. Лоалахарча мехкашка, тIом боацача районашка, хьогал а моцал а йоае йиш йолча удаш дIаух нах. ТIемах, довнех, моцалах, дага доацаш хулача зуламех удаш дIаух уж. Лоалахарча пачхаьалкхенашта духьала ЮАР-а агресси лоаттаяр бахьан долаш стабильни доаца хьал Къулбехьен Африке оттарах Анголера, Мозамбикера, Намибера удаш дIаух нах.

Байдда лелараштa тIехьара дIайоалаш яц моцал, къел, лазараш, валараш. Судански кепайоазоно беча хоамах къулбехьа алхха кхаь кIирагIа моцала веннав ялх эзар саг. Специалисташа лерхIачох байдда леларий проблема къоастае йиш йолаш я, нагахьа санна контингентера «йIайха» моттигаш дIайоахе, цу е вокх африкански мехкашта юкъера довнаш совцадой.

СУРТА ТIА: Анголера байдда лелача наьха лагере.

ТАСС фотохроника.

БОАХАМГА НИЗ БОЛАШ ЛАТТ

Соахка 306 эзар сом зе дир Ачхой-Мартановски района «Самашкинский» совхозо. Из фу бахьан долаш нийсденнад, гIулакх тоадара дечох а де лерхIачох а дувц цун директора Байдуев Iийсас.

ЛурчогIа июль бетта вера со укх совхозе. Балха хьалаш геттара во дар, къаьстта а хьайбай боахаме. Оахош тхоашта финансировани яра хьалацика довла, аьнна декхар оттадир тха коллективана хьалхашка района кулгалхоша 1988 шу долалуш. Цхьабакъда, боахама экономика сурт ма дарра дайзача, цу хьисапе болх вIаштIехьбоаккхалга цхьан шера тIехьадаккха бокъо елар тхона. ЛаьрххIа кийчо а ца еш, из дича, наха дIадала алапи доацаш дуссаргдолга гуш дар къаьгга.

Еррига таронаш оарцагIъяьхар оаха болх тоабара. Боккха теркам тIабахийтар доакъар кхоачам боллаш Iалашдара. Кхо бIаьи итт гектара тIа дIайийна люцерна яр тха. Цигара ма хулла дукхагIа пайда баккха гIерташ, ши километр турбаш а яхка, Шолжара хьанйдеш дийнахьа а бус а хий дийттар цунна. Цу гIулакхо таро елар люцерна пхезза хьакха, цигара буц йоаккхаш, октябрь бутт хьатIакхачталца хьайбаш кхаба. Цхьабакъда, низ дIаккхоачар даь доллаше а, хIара хьайбана лаьрхIа 9,1 центнер доакъара единица марз кийчъе карагIдаланзар. Июль бетта а доацаш, бIаьсти йолалуш тохаденна даларе, хургдацар из иштта.

Iалашдаьр дIадаха шу долалуш чакхдаьлар. ТIаккха, кхы де хIама доацаш, миллион сом гаргга дIадахийта доакъар ийцар оаха. Из бахьан долаш, центнер шура яккхарга планал — 14 сом, дулх — 142 сом дукхагIа дIадахар тха. Пачхаьалкхенна хьайбай продукци дIаялара заданеш кхоачашъяь йоллаше а, цу гIулакхо даь зе доккха хилар.

Геттара во дар Заки-Юрта йолча шоллагIча фермера хьал. Доахан цамогаш дар. Цудухьа хадданза кхоачашйийцар цига шура, дулх даккхара планаш. Лоацца аьлча, дIахо ла йиш йоацаш хIама дар из.

Дукха рузкъа дIадахийта, эргадаьхар цигара хьалаш. Керда тховнаш тIадахийта, чура кхо, нувхаш арайоаха транспортераш оттаяь, кхы мел эшар даь реконструкци йир хьайбай помещенешта. ТIера 10—15 сантиметр кIоарга лаьтта дIадаьккха, тIаккха жагIа билла тоадир ков, керда карт йир. Лазараш юха а даржаргдоацаш, санкци йир ферма помещенешка, коа. ТIаккха Эстонера доаладаь дикача фух доахан дIаоттадир цига.

Динза даргдоаца иштта уж гIулакхаш оаха даь децаре, пайда беш чакхдоакхаргдар дIадаха шу. Цхьабакъда, зе хиннадале а, хIанзчул тIехьагIа паргIатта са даккха, хадданза пайда беш, оахоша тхоашта финансировани еш къахьега йиш йолаш да тхо.

БIаьсти яьлча денз йоакхо е доладелар тхо хьайбашта доакъар кийчдара. Зоотехнически бокъонашка диллача, цунца лерттIа цхьан шера етт Iалашбара, гектара тIа дIайийнна тайп-тайпара баьцаш хила еза. ГIулакх иштта вIаштIехьдаккхара кхы тIа а 230 гектара тIа люцерна дIа а юш, 1200 гектарага кхоачаш шердир доакъара культурай кхаш. Царах 80 процент совгIа дараш арендагIа леладе нахага дIаделар.

Цу дерригне тIеххьара толам баккхийтар. ХIара хьайбана лаьрхIа 24 центнер гаргга доакъара единица Iалашйир. Цудухьа дика хьокхамаш гойташ болх бе карагIдоал хIанз фермай къахьегамхошта. Феврале хIара IаттагIара дийнахьа йоаккха шура, соахка цу хана хинначул юкъера лаьрхIача 2,3 килограмм дукхагIа я. Из дIгялара заданеш а тIехкховчашъю ер шу доладелча денз. Январе шурий центнер яккхара 31 сом мара дIадаханзар тха, планагIа 37 сом долаш. Тхо къаьстта а гIаддугаш хIама да из. Доакъар даккхарга дIадахар лийрхIачул кIезигагIа хиннадаь йиш хилар иштта из де.

АрендагIа наьха болх вIаштIехьбаккхар - мел пайдане да хьахьокха тхоай боахамера цхьа масал доаладергда аз. Цу хьисапе къахьегаш коммуниста Зузиев Iумара кулгалдеча бригада план 240 центнер йолаш, хIара гектара тIара 500 центнер шекара свеклаш чуийцар. Заданел 2,5—3-зза дукхагIа болаш чуийцар люцерна, силоса кхояьча хьажкIай, мошача доакъара гурахьа дIайийнна хиннача культурай хьувкъам. Цу коллектива юкъебоагIачара, шоашта баьр ца лаьрхIача, духхьал совхоза 15 эзар сома цIена пайда бир. Соахка даьчоа тIеххьара итог а яь, кхы тIа а царна доагIа ахча дIаденначул тIехьагIа, хIаране бетта ийца алапи 500 сом совгIа хилар.

Юртбоахама продукци яккхарга дIадахачох 40 процент автотранспортага дIадахар, соахка баьча балха анализ еш. Из бахьан долаш хинна зе лохдара шоай баланса тIа автомашина хьаийцай цар совхозагара укх деношка. Цунах шоай безам болчча тайпара пайда эца бокъо йолаш ба уж хIанзчул тIехьагIа. Цул совгIа, тишъялар бахьан долаш списании йола автобус хьа а ийца, хIанз шоай низашца тоаеш я.

АрендагIа леладе лаьтта дIанийцачул тIехьагIа, цигара йоаккхача продукцега дIадодар лохде гIерташ, наха дечох кхы а дукха дувца йиш я.

Арендатораша. дезала подрядагIа болх баьраша соахка 500 эзар сом совгIа пайда бир боахама. Масала, план 240 центнер йолаш хIара гектара тIара 401 центнер шекара свеклаш чуийцар. Договорага хьежжа цхьан тоннах 47 сом луш хьанийир администраци арендаторашкара, хIаьта пачхаьалкхено совхоза 51 сом тийлар.

Доккхий да укх шера тха коллективана хьалхашка латта декхараш. Соахкарчул дукхагIа 50 гектар доакъара свеклаш а юш, 1250 гектара тIа доакъара культураш кхеергйолаш я. Царна доал дергдолча наха задани еннай, хIара хьайбана 21 центнер доакъара единица Iалашъе. ЛаьрхIар чакхдаккхара ма хулла тешамегIа лард йолла гIерташ къахьегаш а ба хIанз.

Хьайбаш леладара лостам болаш я тха совхоз. Цудухьа пачхаьалкхенна ялат дIадала дезаш яц. Цу мел ийцар фуража дIадохийт.

Соахка гурахьа 1500 гектара тIа дIадийна кIа, мукх, 500 гектар тайп-тайпара баьцаш я. Тхо раьза долаш листеи дикеи дегIаена Iан кIала яхар уж. Царга кхы тIа а низ IоабайтIара, хIанз минеральни удобренешца подкормка еш я. ТIатеIIа хьаьндеш да органически ярацца бIаьсти доакъара культураш, ялата хьажкIаш, шекара свеклаш дIаювргйола кхаш. Нормаш тIеххоачашъеш къахьег уж балхаш деш боахкача механизаторашa Оздоева Сакимата, Магомадов Рахьима, Цалдаев Сайд-Амина, Авдуев Абдула, Захаджаев Абдул-Мохьмада, Абдулаев Ильяса, кхычар. Арендатораш ба уж берригаш а.

Кхы а ши трактор тоайича, гота балхаш дIадоладара кийча я совхозе мел йола техника, тIехьаювза инвентарь. Из эггара хьалха кийчон мутIаре дIаоттайир Зузиев Iумара кулгалдеча бригадо. Наха балхацара материальни безам совбаккхара оттаяьча мероприятешка хьежжа, цу толамга кхачарах боахама ахчан фондера 250 сом ахча лургдолаш да цу коллективана.

Шера дукхагIйолча хана якъа латтача моттиге да тха боахама кхаш. Цудухьа цига дIайийнача культурай хьувкъам хий тохарах тийша ба. Из гIулакх эшшача хана хадданза де йиш хулийтаргйола хьалаш вIаштIехьдоахаш да боахаме. Района ремонтно-техническ предприятена дIа а ца луш, шоаш тоаяь, кхы мел эшар даь болх дIаболабе кийча йолаш латт догIан хьисапе хий детташ йола 13 агрегат, 12 насосни станци. Кхашка хий хьатIадоаладара 7,5 километр турбаш Iалашъяьй.

Лоацца аьлча, эше тахан а гота балхаш дIадоладара деррига кийча да тха, хьажкIий дар ца лаьрхIача, дIадера фу а кхыметтел. ТIадаларга диллача лакха кондици йолаш а да.

Укх шера 200 эзар сом цIена пайда бе план оттаьй тха коллективо. Хьайбаш леладерий болх хIанз санна дика дIабоде, из хьокхам кхы а лакхагIа хургба.

ДIаяздаьр М. ХАМАТХАНОВ.

АТТА ДИЙ ЦIА ХЬАЛДЕ

«Грознефтеоргсинтез» объединене предприятеша гIишлош хьалъеча боахама расчет лелаю дукха ха я. Шин тайпара ба цох хьабоала пайда: цкъарчоа, сихагIа тIайоагIа квартирни аргIа, шоллагI-дале, наха шоашта лаьрхIа хьалъю гIишлош дика хилийтара теркам тIа а бохийт.

Укх тIеххьарча хана финансови хьал дуккха вогIа дале а, боахама способапа гIишлош хьалъяра низ а таронаш а лаха вIаштIехьдаьннад СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически завода коллектива. Социальни декхараш кхоачашдара масал хинна дIаэттар Черноречье яхача поселке 68 квартира йолаш хургдолча цIен лард йоллар. Хьинарца болабелар болх бе, цхьабакъда, кастта сайцар. ДоговорагIа доаггIача тайпара подрядчикаша — ЧИУС гIишлош хьалъяра механизаце управленес — ханнахьа котлован ца яккхар бахьан долаш.

Химзавода болхлоша дуккхаза дехар даь дале а, директора заместителa В. И. Зверева пох лаьца дуккханахьа яздаь дале а, этта хьал ше хиннача тайпара да. Кхыча тайпара аьлча, договорагIа йийца ха подрядчикаша тIехьаяьккхай массехк бетта, хьалдеча цIена график йоха а еш.

Новкъарле еш духхьал из цхьа бахьан хинна Iац. Завода гIишлонхой бригадирапа Димов Иван Кузьмичапа аз къамаьл леча хана гуча даьлар, эшаш йолча материалий Iалашо во хилар. Латташ хиннача хозача, кIаьдача деноех а пайда эцанзар.

Зверев Владимир Ивановича яхачох, заводера Демин Иван Григорьевич керттe латта гIишлонхой шоайла пхьоагIо йолаш бац. Бера балха бехктокхам бац. Лоа тIадилла фундамент шин-кхаь сахьата цIенъе йиш йоллаше а, цу гIулакха массехк ди доалир. Цхьаькха а да. Шоай гIулакх сихагIа чакхдаккхар духьа, бригада болхлоша шоатта дийнахьа болх бе лаьрхIар. Амма, из дика гIулакх мастера хьаллацанзар.

ПланагIа лерххIача тайпара, керда цIа хьалдаь даккхара бетон, кирпишк ший ханнахьа Iалашъе, кран йоалае еза. Амма, тахан тешам бац из дергхилар.

З. АЮБОВ.